

STADSHOLMEN

FARSTA GÅRD 1

Farstagårdsvägen 12–22

FARSTA STRAND

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

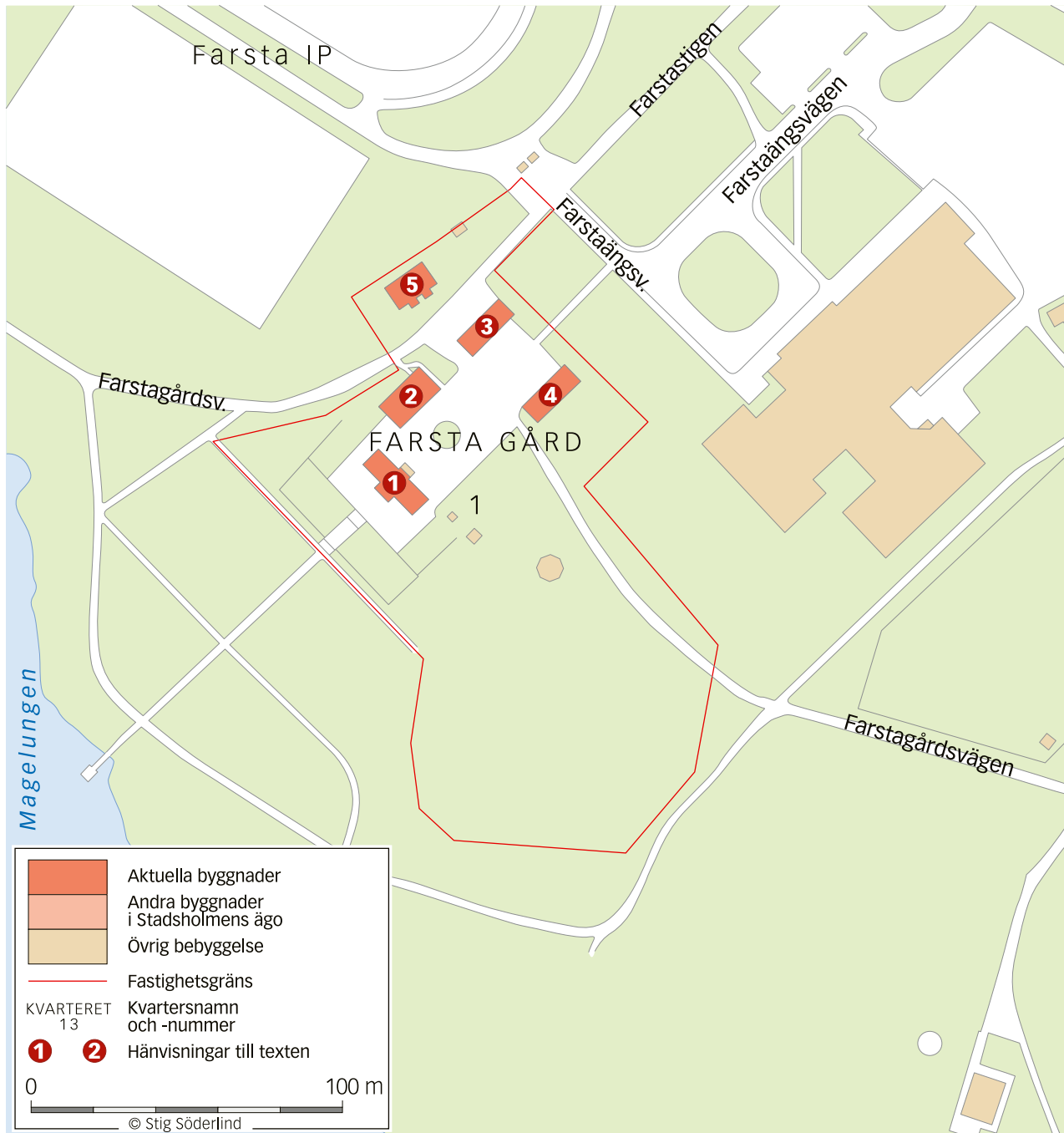
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

Stadsholmen ansvarar bara för marken närmast byggnaderna.

- 1 HUVUDBYGGNAD
- 2 BOSTADSFlygel
- 3 NORRA YTTRE FLYGELN, F D SPANNMÅLSMAGASIN
- 4 SÖDRA YTTRE FLYGELN, F D STALL OCH VAGNBOD
- 5 LANTARBETARBOSTAD

FARSTA GÅRD FRÅN NORD-ÖST. NÄRMAST I BILD DE BÅDA YTTRE FLYGLARNA OCH BAKOM T.H. DEN SÅ KALLADE BOSTADSFYGLN. FOTO J. MALMBERG.

Farsta gård är en mycket välbevarad gårdsmiljö med byggnader från olika tider, där huvudbyggnaden uppfördes redan på 1600-talet. Under 1700-talet gjordes flera nybyggnader och ombyggnader på gården som än i dag utmärker miljön.

Den bevarade anläggningen med huvudbyggnad från 1600-talet samt en bostadsflygel, två mäktiga magasinsbyggnader och en lantarbetarbostad från 1700-talet vittnar på olika sätt om hur en större lantbruksegendom sköttes och var inrättad. Bostadsflygeln innehåller också välbevarade gustavianska interiörer från slutet av 1700-talet. Vid mitten av 1900-talet exploaterades den före detta jordbruksmarken för bland annat bostäder och centrumbebyggelse, men den närmaste gårdsmiljön lämnades intakt, vilket bidrar till miljöns särprägel.

Fastigheten Farsta gård 1 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Farsta gård ligger mellan Magelungsvägen och sjön Magelungen. Ända fram till sekelskiftet 1900 var hela Farsta en jordbruksbygd, men från 1901 började området, som då fortfarande låg utanför Stockholms stad i Brännkyrka landskommun, att exploateras för villabebyggelse. Initiativtagare var två grosshandlare som tillsammans hade köpt egendomen Farsta 1897 och bildat bolaget AB Södertörns villastad. Försäljningen av tomter gick dock trögt och 1912 förvärvade Stockholms stad bolagets landområden.

Exploateringen av Farsta skedde sedan i etapper med ny bebyggelse av olika slag och visst bevarande av grönområdena kring gården, vilket har gett miljön dess blandade prägel. Söderut, längs med

DET F.D. SPANNMÅLSMAGASINET. FOTO J. MALMBERG.

Magelungens strand, ligger villabebyggelse från början av 1900-talet. I övriga väderstreck samsas radhus med flerbostadshus, fritidsanläggningar och Farsta centrum från den stora utbyggnaden på 1960-talet. En stor del av gårdsbebyggelsen är bevarad tillsammans med den terrasserade parken ner mot sjön.

HISTORIK

Farsta omnämns första gången redan 1384. Gården ägdes då av Bo Jonsson Grip som var en av de mäktigaste personerna i landet och den störste icke kungliga jorðinnehavaren någonsin i Sverige. Mot slutet av sitt liv ägde han mer än 1.500 lantegendomar runt om i landet och han lät även bygga flera egna borgar, däribland Gripsholm. Egendomen Farsta omfattade vid den här tiden även marken där de nuvarande stadsdelarna Hökarängen, Fagersjö, Larsboda och delar av Sköndal ligger.

Huvudbyggnad från 1600-talet

Efter många ägarskiftet övertogs Farsta på 1630-talet av riksrådet Johan Skytte och ärvdes sedan av hans

dotter Anna Skytte och därefter i sin tur av hennes dotter och så småningom sondotter. Det är oklart vem som lät uppföra den nuvarande huvudbyggnaden (nr 1 på kartan), men troligtvis byggdes den någon gång under andra hälften av 1600-talet, antingen av Anna Skytte eller mer troligt av Jakob Gavelius, som brukade gården i slutet av århundradet. Gavelius var en framstående köpman och ägare av Barnängens spinnerier. Han adlades med namnet Lagerstedt 1698, samma år som han avled, och är den förste som man säkert vet både ägde och bodde på Farsta gård. Byggnaden uppfördes i timmer i karolinsk stil i en våning med en utbyggd sal mot sjösidan. På bottenvåningen fanns även ett kök samt fyra kammare.

Spannmålsmagasin, stall och bostadsflygel byggs

I mitten av 1700-talet ägdes Farsta av handelsmannen Vilhelm Grubb som lät göra flera tillbyggnader på gården. De yttre flyglarna – den norra använd som spannmålsmagasin (nr 3 på kartan) och den södra som stall och vagnbod (nr 4 på kartan) – byggdes troligtvis 1744–1745. Norra magasinbyggnaden har

MURAD VINKELSPIS I BOSTADSFlygeln med förstärkningsjärn för att hålla upp kupan. FOTO J. MALMBERG.

två bevarade dörrar med inskrifter som tyder på denna byggnadstid.

Möjligen byggdes även den så kallade bostadsflygeln vid den här tiden (nr 2 på kartan), men den byggdes i så fall om kraftigt omkring 1790. Huset utökades då på höjden, fasaden kläddes med panel, taket fick sin nuvarande form, vinden inreddes och fönstren gjordes större. Vid samma ombyggnad tillkom även den gustavianska inredningen med bröstpaneler och halvfranska pardörrar med mässingshandtag och ornamenterade överstycken i trä. Farsta gård tycks ha brandförsäkrats första gången 1841 och enligt beskrivningen hade bottenvåningen då förstuga, sal, tre kamrar samt kök med skafferi. Vindsvåningen innehöll förstuga, sal och tre rum.

Maria Grubb och William Tottie bygger om

Vid sin död 1753 lämnade Vilhelm Grubb gården i arv till dottern Maria Grubb, gift med handelsmannen William Tottie. Maria och William lät på 1760-talet bygga om och modernisera huvudbyggnadens exteriör genom att försöka efterlikna tidens

putsarkitektur i sten. Bland annat kläddes den timrade stommen med slät panel och knutlådorna gavs formen av pilastrar. Mot gården tillkom den nuvarande förstugan och sandstenstrappan, medan salen mot sjösidan byggdes ut och förhöjdes. Bottenvåningens fönster försågs med halvfranska fönsterluckor. Även interiören moderniserades vid samma tid.

Enligt 1841 års brandförsäkring hade salen en öppen spis av gotlandssten, halvfransk bröstpanel, vävtapeter och taket hade "fördjupade fyllningar målade med oljefärg i ornamenter". Två av de andra rummen hade gipstak och limfärgsmålade pappers- tapeter och i köket fanns spis med tegelkupa och en vedlår. I huset fanns flera kakelugnar: två fyrkantiga blå-vita, en grönglaserad och en rund vit.

Efter att staden köpt gården 1912, arrenderades den av olika familjer som drev lantbruk och djuruppfödning. På 1950-talet började planerna ta form på den nya stadsdelen Farsta och 1960 invigdes Farsta centrum. Det innebar slutet för lantbruk i trakten och 1967 lämnade den sista arrendatorn Farsta gård.

VÄLBEVARAD GUSTAVIANSK INREDNING I BOSTADSFlygeln. FOTO J. MALMBERG.

Ombyggnader på 1900-talet

I början av 1900-talet genomgick huvudbyggnaden en större ombyggnad och renovering. Hela vindsvåningen inreddes med nya takkupor åt sjösidan. Trappan till vindsvåningen flyttades och förstugan ändrades. De rundade fönstren i salen byttes mot raka och en ny entré togs upp på södra gaveln. Vid den här tiden fanns inom gårdsmiljön ett flertal byggnader, bland annat bodar, brygghus, ladugård, loge, vagnhus, smedja och stall.

Den senaste större renoveringen av huvudbyggnaden ägde rum 1968–1969 då panel, ytterdörrar och tak byttes. Inne i huset renoverades bland annat ytskikt, och linoleummattor lades in i vissa rum.

De yttre flyglarna förföll under 1900-talet och riskerade rivning, men istället beslutade man i mitten av 1970-talet att renovera och bygga om dem interiört för att där inrymma föreningslokaler.

BYGGNADSBESKRIVNING

Farsta gård består i dag av huvudbyggnaden (hus nr 1 på kartan), den före detta bostadsflygeln (hus nr 2 på kartan), de två yttre flyglarna (hus nr 3 och 4 på kartan) samt ett bostadshus (nr 5 på kartan). Byggnaderna är grupperade kring en gårdsplan och väster om huvudbyggnaden sträcker sig den terrasserade trädgården ner mot sjön Magelungen.

Huvudbyggnaden

Huset är en envånings timmerbyggnad med inredd vind uppförd i karolinsk stil. Fasaden är klädd med rödfärgad locklistpanel och vitmålade knutlådor i form av pilastrar. Västra och östra fasaderna har utskjutande mittpartier med gavelrösten med dekorerade listverk och vitmålade blinderingar. Byggnadens tak är täckt av enkupigt tegel och på västra sidan finns två takkupor. Fönstren, som

SKULPTERAD SANDSTENSSPIS MED TACKJÄRNSHÄLL I HUVUD-BYGGNADENS SAL. SPISEN, SOM TROLIGEN INTE ÄR URSPRUNGLIG, HAR ÅRTALET 1643 OCH FAMILJERNA OXENSTIERNAS OCH SOOPS VAPENSKÖLDAR. FOTO J. MALMBERG.

DÖRR OCH DÖRRFODER AV ROKOKOTYP FRÅN OMBYGGNADEN VID MITTEN AV 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

sannolikt är från början av 1900-talet, är tvådelade med småspröjsade bågar och släta vitmålade foder. På östra långsidan har fönstren fönsterluckor, troligtvis från slutet av 1700-talet. Huvudentrén ligger på östra långsidan och utgörs av en pardörr med tre fyllningar och prismadekor. Södra gaveln har en entré till köket och på norra gaveln finns två bräddörrar med så kallade plattgångjärn, troligtvis från början av 1700-talet.

Inne i huset finns en del äldre byggnadsdetaljer bevarade från framför allt 1700-talet, bland annat dörrar, dörrfoder och eldstäder. Flertalet är av rokokotyp med tre fyllningar och tillkom troligtvis under mitten av 1700-talet. Dörrarna har utanpåliggande kammarlås med äggvred. I salen finns en murad spis med järnhäll och skulpterad omfattning i målad sandsten. Sannolikt är spisen hitflyttad i slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet. I byggnaden

finns även kakelugnar, varav en fyrkantig blå-dekorerad skänkkakelugn från 1770-talet och en rund vitglaserad.

Bostadsflygeln

Bostadsflygeln var ursprungligen något lägre men byggdes på i slutet av 1700-talet samtidigt som taket fick sin nuvarande brutna form och vinden inreddes. Det övre takfallet är klätt med plåt och det nedre med enkupigt tegel. Både södra och norra sidan har en rundbågig takkupa. Fasaden är klädd med rödfärgad locklistpanel. Entrén ligger på gårdssidan och utgörs av en vitmålad pardörr med överljusfönster. Husets fönster är fyrdelade med korspost och profilerade foder.

Byggnadens interiör präglas fortfarande av ombyggnaden vid slutet av 1700-talet med många bevarade gustavianska byggnadsdetaljer. I botten-våningen finns taklister, bröstningspaneler och flera

UTANPÅLIGGANDE KAMMARLÅS MED RINGVRED I MÄSSING FRÅN SLUTET AV 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

KARAKTERISTISKA FÖNSTERHASPÄR I FÖRNICKLAD MÄSSING. TROLIGTVIS FRÅN RENOVERINGEN I BÖRJAN AV 1900-TALET. FOTO J. MALMBERG.

helfranska pardörrar med kammarlås i mässing och vackert dekorerade överstycken i trä. Övervåningen har helfranska enkla dörrar med dekorerade överstycken. Huset har flera kakelugnar från slutet av 1700-talet och 1800-talet, varav en fyrkantig vitglaserad med svarvade träfötter. En av de runda vita kakelugnarna fanns ursprungligen i huvudbyggnaden. Den plockades ner 1945, deponerades hos Stadsmuseet och sattes upp i flygeln vid renoveringen 1970.

Yttre flyglarna

De två yttre flyglarna uppfördes som spannmålsmagasin (den norra nr 3) respektive stall och vagnbod

(den södra nr 4). Den norra flygeln var under en period på 1900-talet garage. De är höga timrade byggnader till största delen klädda med panel. På den översta delen av fasaden är timmerstommen bar. Taken är valmade och har en takkupa i varje takfall. Den norra flygeln har tre enkla svartmålade bräddörrar med stående panel och smidda bandgångjärn och den södra flygeln har två dubbelporlar och en enkeldörr. Byggnaderna innehåller kontor och föreningslokaler inredda i mitten av 1970-talet.

Lantarbetarbostaden

Byggnaden består av en timrad länga i en våning

med två förstukvistar på östra långsidan. Taket är täckt med enkupigt tegel och har två takkupor åt väster. Huset är troligtvis uppfört på 1700-talet, men

flyttades och byggdes om på 1970-talet. Bland annat förkortades längan och den norra förstukvisten flyttades. Huset innehåller bostäder.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.